

نقد «برنامه آموزشی آواشناسی» در مقطع کارشناسی رشته زبان روسی در ایران ضرورت‌ها، مشکلات و راهکارها

سعیده دست‌آموز*

مهسا رسولی**

چکیده

در مقاله حاضر، برنامه آموزش درس آواشناسی در مقطع کارشناسی رشته زبان روسی مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از این پژوهش، بررسی ضرورت‌ها، ریشه‌یابی مشکلات و ارائه راهکار برای رفع آنهاست. سوال اصلی این است که ضرورت‌های آموزشی در حوزه آواشناسی زبان روسی کدامند؟ آیا به این ضرورت‌ها در برنامه آموزشی دانشجویان مقطع کارشناسی توجه شده است؟ دانشجویان با چه چالش‌هایی روبرو هستند؟ در این جستار ابتدا از طریق شیوه تحقیق کتابخانه‌ای به بررسی ماهیت مبحث آواشناسی و ضرورت‌های پرداختیم که باید در تدریس این مقوله مورد توجه قرار گیرند. سپس پژوهش میدانی را بین ۱۴۰ دانشجوی مقطع کارشناسی زبان روسی انجام دادیم. نتایج نشان می‌دهد دانشجویان در بسیاری از مقوله‌های آواشناسی که تأثیر مستقیم روی گفتار آنها دارد، دچار ضعف هستند. پیشنهاداتی جهت بهینه‌سازی برنامه آموزش آواشناسی با هدف توانمندسازی دانشجویان ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: آموزش زبان روسی به عنوان زبان خارجی، آواشناسی، ضرورت‌های آموزشی، برنامه آموزشی، نقد و بررسی.

* استادیار زبان روسی، دانشگاه الزهراء. (نویسنده مسئول) s.dastamooz@alzahra.ac.ir

** کارشناسی‌ارشد آموزش زبان روسی، دانشگاه تهران mahsa.rasouli.sam@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۶/۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۱

۱. مقدمه

زبان روسی معاصر در میان زبان‌های اسلاو از بیشترین گویندگان برخوردار است. محبوبیت این زبان در دنیای امروز در اکثر زمینه‌ها در حال افزایش است. در سالهای اخیر به واسطه افزایش روابط سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بین ایران و روسیه تعداد علاقمندان به یادگیری زبان روسی در ایران افزایش یافته است. زبان روسی دارای سیستم پیچیده‌ای است که اجزای آن ارتباط مستقیم و تنگاتنگی با یکدیگر دارند. اجزای آن که شامل سیستم آواشناسی، ترکیب واژگان و ساختار دستوری می‌باشد، هر کدام به تنهایی شامل زیر مجموعه‌هایی است. آواشناسی بخشی از علم مربوط به زبان است که در آن ابزارهای آوایی مورد بررسی قرار می‌گیرند که انسان در هنگام برقراری ارتباط از آنها استفاده می‌کند. ابزارهایی نظیر آواها، هجاها، تکیه و آهنگ جملات. در واقع آواشناسی یا فونتیک همان گفتار شفاهی است (Максимов, 2009:3).

از سوی دیگر زمانی که آواشناسی در حوزه آموزش زبان روسی به عنوان زبان خارجی مطرح می‌شود باید به مسایل دیگری نیز اهمیت داد که ممکن است در فرآیند آموزش ایجاد اشکال کنند. به عقیده دکتر سید محمد ضیا حسینی زبان اول یا زبان مادری زبان آموز به عنوان دانش موجود در ذهن وی می‌تواند یادگیری زبان دوم را تسریع و یا در روند آن مزاحمت ایجاد کند (ضیا حسینی، ۱۳۸۵:۱۷). به اعتقاد بسیاری از زبان‌شناسان یکی از نکاتی که باید قبل از شروع آموزش زبان خارجی مد نظر قرار داد، مقایسه ساختاری زبان مادری و زبان جدید است (Карнев, 2010: 234). زبان آموز با نکته‌هایی که تفاوت آشکار با معادل‌های خود در زبان مادری وی دارد، مشکل نخواهد داشت، بلکه در نکته‌های زبانی و فرهنگی که ظاهراً با معادل‌های خود در زبان مادری وی شبیه‌اند و احتمالاً در برخی موارد دارای معنی و کاربرد یکسان و در برخی موارد دیگر متفاوتند، بیشترین مشکل یادگیری را خواهد داشت. زیرا زبان آموز بر پایه موارد مشابه به تعمیم می‌رسد و در آنجا که تفاوت وجود دارد مرتکب تعمیم افراطی می‌شود، یا اینکه چون تفاوت‌های ظریف به سادگی قابل مشاهده نیستند، زبان آموز در شناسایی این تفاوت‌ها غفلت می‌کند (همان: ۲۵). این مسئله در حوزه آواشناسی روسی هم نمود پیدا می‌کند. چراکه میان حروف روسی و فارسی شباهت بسیار زیادی وجود دارد ولی ماهیت آواشناختی آنها در بسیاری از موارد متفاوت است. مقاله حاضر که نتیجه یک مطالعه نظری و عملی می‌باشد، بر آن است تا بتواند به این سوالات پاسخ

دهد: دانشجویان زبان روسی که در مقطع کارشناسی رشته زبان روسی برای اولین بار با آواها و اصوات این زبان آشنا می‌شود، با چه مشکلات و چالش‌هایی روبرو هستند؟ آیا برنامه‌های آموزشی که برای دانشجویان مقطع کارشناسی تنظیم شده پاسخگوی نیازهای آنها هستند؟ چه راهکارهایی برای حل این مشکلات می‌توان ارائه داد؟

با این فرضیه که یکی از دلایل اشتباهات آواشناختی دانشجویان رشته زبان روسی عدم توجه کافی به مبحث مهم آواشناسی در برنامه‌های آموزشی موجود در گرایش‌های مختلف این رشته است در این مقاله سعی بر آن داریم تا ضرورت‌هایی که باید در آموزش آواشناسی مورد توجه قرار گیرند را مشخص کرده و پیشنهادهایی در زمینه اصلاح برنامه آموزشی ارائه دهیم. بدیهی است که نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند نقش مهمی در بهبود گفتار شفاهی دانشجویان و برطرف شدن اشتباهات آواشناختی آنها داشته باشد و فرآیند آموزش در این حوزه را ارتقا دهد.

۲. پیشینه پژوهش

در گذشته‌های دور به دلیل مجهور ماندن پژوهش‌های ملموس آواشناسی، در دستورهایی که برای آموزش زبان لاتین آن قرون نوشته می‌شد، توجهی به آواشناسی نمی‌شد. این بی‌توجهی را به این علت می‌دانستند که زبان لاتینی در هر جایی با لهجه‌ی همانجا تلفظ می‌شد. غربیان تنها از قرن نوزدهم به آواشناسی بها دادند. این در حالی است که آواشناسی در هند و کشورهای اسلامی به دلیل اهمیتی که به تجوید و درست خواندن متون مذهبی می‌دادند، ریشه دارتر است (نگاه شود به (سمائی، ۱۳۸۸)). به اعتقاد بسیاری از زبان‌شناسان، آواشناسی یکی از حوزه‌های مطالعاتی پایه در زبان‌شناسی محسوب می‌شود و با واج‌شناسی که به بررسی نظام آوایی زبان‌ها می‌پردازد ارتباط نزدیک دارد. علاوه بر این، آواشناسی در دیگر حوزه‌های زبان‌شناسی مانند زبان‌شناسی تاریخی، گویش‌شناسی، زبان‌شناسی رایانشی و زبان‌شناسی کاربردی نیز اهمیت پیدا می‌کند. علی‌الخصوص در زبان‌شناسی کاربردی که در آن از آواشناسی برای آموزش تلفظ زبان مادری و زبان دوم یا زبان خارجی استفاده می‌شود (مدرسی قوامی، ۱۳۹۰: ۵). همین مسئله موجب می‌شود تا در بین رشته‌های گوناگون زبان‌شناسی، آواشناسی بیش از همه جنبه تجربی پیدا کند زیرا، زمینه کار آن مطالعه و توصیف صداهای زبان است، یعنی پدیده‌هایی که وجود خارجی محسوس دارند (مدرسی، ۱۳۸۵: ۱). البته دکتر علی‌محمد حق‌شناس معتقد است به دلیل ملاحظات روش‌شناسی، نمی‌توان آواشناسی

را جزئی از زبان‌شناسی محسوب کرد، چرا که زبان‌شناسی یک پدیده ذهنی و مجرد است، حال آنکه موضوع آواشناسی، پدیده‌ای مادی است و ملموس (حق شناس، ۱۳۷۸: ۱۳). با این وجود زبان‌شناسی کاربردی ناگزیر به استفاده از دستاوردهای حوزه آواشناسی حداقل با هدف آموزش زبان به عنوان زبان خارجی است. آواشناسی حوزه‌های مطالعاتی متفاوتی دارد. بسیاری از پژوهشگران حوزه آواشناسی از سه دیدگاه کاملاً متمایز به بررسی و مطالعه آوای زبان پرداخته‌اند، که عبارتند از آواشناسی تولیدی (Фонетика артикуляции)، که به بررسی و مطالعه آن دسته از حرکات و فعالیت‌های دستگاه گفتار می‌پردازد که منجر به پدید آمدن صداهای زبان می‌شود؛ آواشناسی صوت شناختی (آکوستیکی) (Фонетика акустически)، که چگونگی پیدایش امواج صوتی، صفات فیزیکی آنها و نحوه انتقال آنها از منبع تولید کننده (دستگاه گفتار) به منبع گیرنده (گوش) را بررسی می‌کند و آواشناسی شنیداری (Фонетика аудитории)، که به بررسی و مطالعه آن دسته از فعالیت‌های دستگاه شنوایی می‌پردازد، که منجر به دریافت و درک صداهای زبان می‌گردند (نگاه شود به (ثمره، ۱۳۷۸: ۲)، (مدرسی قوامی، ۱۳۹۰: ۲)، (هایمن، ۱۳۶۸)، (نوربخش، ۱۳۹۲) و غیره).

در سال‌های اخیر مطالعات گوناگونی در حوزه گفتار زبان روسی و اشتباهات دانشجویان در این حوزه صورت گرفته است که از آنها می‌توان به (مدائنی‌اول، ۱۳۸۳)، (غلامی، ۱۳۸۴)، (ولی پور، ۱۳۸۴)، (ولی پور، ۱۳۸۵)، (ولی پور، ۱۳۹۳)، (محمدی، داد، ۱۳۸۹)، (بهارلو، محمودیان، ۱۳۹۴) اشاره کرد.

مدائنی‌اول در مقاله‌ای تحت عنوان «تداخل زبان مادری در گفتار روسی دانشجویان ایرانی» اشتباهات آواشناسی زبان‌آموزان، که ناشی از تداخل زبان مادری در گفتار روسی دانشجویان ایرانی است را از جنبه‌های گوناگون بررسی کرده و بیشتر تداخل لغوی و معنایی حروف اضافه را مورد نظر قرار داده و براین عقیده است که این تداخل در اکثر موارد به صورت پنهان روی می‌دهند (مدائنی اول، ۱۳۸۳).

غلامی در مقاله‌ای تحت عنوان «راجع به برخی اشتباهات مرسوم زبان‌آموزان ایرانی در گفتار روسی» بررسی این اشتباهات را برای متخصصین و همچنین اساتید حائز اهمیت دانسته‌اند؛ چرا که به انتخاب کتاب آموزشی صحیح، راهکارهای درست تدریس و همچنین پیش‌گیری از آن اشتباهات کمک می‌کند. ایشان در این مقاله اشتباهات آواشناسی زبان آموز را حاصل نادیده گرفتن تغییرات آوایی و تغییرات تکیه در حالت-

های مختلف یک اسم ارزیابی کرده‌اند. ایشان نیز به تداخل زبان مادری و زبان روسی به عنوان یکی از علل اشتباهات رایج زبان آموزان اشاره کرده‌اند (غلامی، ۱۳۸۴). ولی پور در مقالات خود «ویژگیهای واج از دیدگاه مکاتب واج شناسی مسکو و سن پترزبورگ و مقایسه اجمالی با مطالب موجود در فارسی» (ولی پور، ۱۳۸۴)، «رده بندی خصوصیات اصوات زبان روسی و توصیف حیطه‌های کاربردی آن» (ولی پور، ۱۳۸۵)، «ویژگیهای صوت شناختی و تولیدی اصوات روسی» (ولی پور، ۱۳۸۵)، بیشتر به بررسی تئوریک علم آواشناسی روسی پرداخته‌اند و در پاره‌ای از موارد مقایسه‌ای اجمالی با زبان فارسی انجام داده‌اند. ولی پور با تکیه بر معیارهای مکتب واج‌شناسی مسکو کتابی با عنوان «آواشناسی زبان روسی» (ولی پور، ۱۳۹۳) به زبان فارسی تالیف کرده است که به نوبه خود اولین کتاب تخصصی در رابطه با آواشناسی زبان روسی در ایران است.

محمدی و داد در مقاله‌ای تحت عنوان «تکیه در واژه‌های روسی و فارسی و تداخل آن‌ها از منظر زبان آموزان فارسی زبان» (محمدی، داد، ۱۳۸۹)، به بررسی تکیه در زبان فارسی و روسی پرداخته‌اند و پیشنهادهایی برای جلوگیری از اشتباهات روسی آموزان فارسی زبان ارائه داده‌اند. ایشان در این مقاله به اهمیت تکیه واژه‌ها در معناشناسی و منظورشناسی کلام روسی در سطح واژه، جمله و متن تاکید کرده‌اند و خاطر نشان ساخته‌اند که جایگاه تکیه در زبان فارسی عمدتاً در هجای پایانی واژه و در زبان روسی متغیر است.

بهارلو و محمودیان در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی تطبیقی هجا و ساخت های هجایی معمول در زبان های روسی و فارسی» (بهارلو، محمودیان، ۱۳۹۴) به بررسی مقایسه‌ای ساخت‌های هجایی پرکاربرد معمول در زبان‌های روسی و فارسی پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که زبان روسی از تنوع هجایی بیشتری برخوردار است و یکی از مهمترین تفاوت‌های که بین زبان فارسی و روسی است، وجود خوشه‌های همخوانی سنگین در آغازهای کلمات و هجاها، و بسامد بالای کلمات چند هجایی در زبان روسی است بنابراین مشکلات دانشجویان ایرانی در تلفظ و بیان صحیح کلمات روسی، تاحدی در تداخل ساخت هجایی زبان مادری آن‌ها (زبان فارسی) با زبان روسی و تفاوت‌های ساخت هجایی این دو زبان ریشه دارد. به اعتقاد ایشان یکی از نخستین مواردی که باید به زبان‌آموزان آموزش داده شود و برای آنها تشریح گردد، تفاوت‌های هجایی زبان مادری و زبان دوم است.

بررسی‌ها نشان دادند که بیشتر پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه آواشناسی زبان روسی جنبه تئوری داشته‌اند و با روش تحقیق توصیفی و کتابخانه‌ای صورت گرفته‌اند. در پژوهش حاضر سعی بر آن است تا در ابتدا ضرورت‌های آموزش آواشناسی در مقطع کارشناسی رشته زبان روسی مشخص شوند؛ سپس با بکارگیری روش تحقیق میدانی و انجام مشاهدات مستقیم، مشکلات اصلی دانشجویان ایرانی در حوزه آواشناسی زبان روسی شناسایی شود و راهکارهای عملی برای حل این مشکلات ارائه شوند.

۳. بحث و بررسی

برای بررسی برنامه‌های آموزش آواشناسی در مقطع کارشناسی رشته زبان روسی و تعیین ضرورت‌ها باید مشخص کنیم کدامیک از حوزه‌های این علم باید در آموزش زبان روسی به عنوان زبان خارجی مد نظر قرار گیرند. در ابتدا دانشجویان باید با تعریف علم آواشناسی آشنا شوند. به اعتقاد لکانت، زبان شناس روس و همکارانش آواشناسی (Фонетика) علمی است که به مطالعه جنبه صوتی زبان می‌پردازد. علمی است که آواها و قواعد تبدیل آنها به یکدیگر، تکیه کلمات (Ударение)، آهنگ جملات و چگونگی تقسیم جریان صوتی (Звуковой поток) به هجا و واحدهای بزرگتر را مورد بررسی قرار می‌دهد. (Лекант и др., 2007:82).

بدیهی است که یکی از ارکان مهم در آموزش زبان، آموزش گفتار است. گفتار، زنجیره‌ای از اصوات است که بوسیله ابزارهای آواشناختی از قبیل عبارت (фраза)، ریتم (Речевой такт)، کلمات آواشناختی (Фонетическое слово)، هجا (Слог) و صوت (звук) به واحدهایی کوچکتر تقسیم می‌شود. عبارت بخشی از گفتار است که با یک آهنگ کلام خاص به هم مرتبط شده و دارای تکیه است و در فرآیند گفتار بین دو مکث قرار می‌گیرد و به مفهومی تمام شده اشاره دارد. در هر عبارت می‌توان ریتم‌هایی متمایز نمود. ریتم‌های گفتار هم دارای آهنگ و تکیه هستند ولی لزوماً بین آنها مکث وجود ندارد و اگر هم مکثی باشد خیلی کوتاه‌تر از مکث بین عبارتهاست. تقسیم جریان صوتی به عبارت و ریتم به مفهوم و معنایی که گوینده مد نظر دارد وابسته است. باید در نظر داشت که هر ریتمی که از بیش از یک کلمه تشکیل شده، از لحاظ نحوی و معنایی یک واحد کامل است (Лекант и др., 2007:85).

زبان آموزان باید بدانند که هر واحد ریتمی به یک یا چندکلمه آواشناختی قابل تفکیک است. منظور از کلمات آواشناختی بخشی از زنجیره گفتار است که با یک تکیه کلامی

(словесное ударение) خوانده می شوند. هر کلمه آواشناختی ممکن است از یک یا چند کلمه معمولی تشکیل شده باشد. هر کدام از بخشهای خطی جریان صوتی یک واحد زنجیری (сегментическая единица) محسوب می شوند. کوچکترین واحد زنجیری، صوت است. سایر واحدهای زنجیری از واحدهایی کوچکتر از خود تشکیل می شوند: هجا از اصوات، کلمه آواشناختی از هجاها، ریتم گفتاری از کلمات و عبارت از ریتم ها تشکیل می شود. واحدهای زنجیری بزرگتر به وسیله واحدهای زبرزنجیری (суперсегментные единицы) یا عروضی (просодический) ساخته می شوند، که بر روی این واحدهای زنجیری قرار می گیرند. به عنوان مثال هجاساز بودن (слоговость) یا نبودن اصوات، تکیه و آهنگ کلام از واحدهای زبرزنجیری هستند (همان: ۸۶). آموزش این موارد به زبان آموزان در خواندن و درک مفهوم متن کمک می کند. علاوه برآن باعث تقویت مهارت شنیداری در زبان آموز زبان خارجی می شود.

همانطور که می دانیم اصوات در هنگام بازدم تولید می شوند. زمانی که شش ها فشرده می شوند، هوا از آنها خارج می شود. این هوا اصلی ترین بخش ایجاد صدا است و از حنجره که تارهای صوتی در آن قرار دارد عبور می کند. اگر تارهای صوتی منقبض باشند، جریان هوا باعث لرزش آنها می شود، که در نتیجه آن صدا تولید می شود. این صدا همان تن (тон) یا لحن است. وجود تن برای تلفظ واژه ها و همخوانهای واکندار لازم است. زبان آموز باید بداند که در هنگام تولید همخوان های بی واک، تارهای صوتی در حالت عادی قرار دارند و دچار لرزش نمی شوند. برای تولید همخوان ها، هوای عبوری از حنجره باید از مانعی، که در دهان با آن مواجه می شود عبور کند. برای ایجاد حروفی مانند [ф], [в], [з] و [ш] اندام های گفتاری تا حد یک شکاف به هم نزدیک می شوند، و برای ایجاد حروفی مثل [п], [м], [д] و [к] بخشی از اندام های گفتاری کاملاً به هم می چسبند (Богрянцева и др., 2011:101).

این در حالی است که هنگام تولید واژه ها مانعی در حفره دهانی وجود ندارد و زبان برای ایجاد هر کدام از واژه ها حرکت خاصی انجام می دهد. ولی پور در کتاب آواشناسی زبان روسی از اصطلاح پس و پیش بودن زبان و یا افراستگی زبان استفاده کرده است (ولی پور، ۱۳۹۳: ۴۱). به دلیل مشابهت زیادی که بین آواهای روسی و فارسی وجود دارد، یادگیری تلفظ صحیح آنها برای دانشجویان ایرانی دشوار نیست.

البته باید به کیفیت تلفظ آواها توجه خاص شود. زبان آموز باید بر روی گفتار خود تمرکز کرده و دقت لازم را در هنگام تولید اصوات زبان جدید داشته باشد.

مسئله مهم دیگر که باید در آموزش آواشناسی زبان روسی به عنوان زبان خارجی مورد توجه قرار گیرد، رابطه میان تکیه در زبان روسی و کیفیت تلفظ واکه‌هاست. هر کدام از واکه‌ها اگر تحت تکیه قرار نگرفته باشند با کیفیت متفاوتی تولید می‌شوند، که به مجموعه‌ای از عوامل بستگی دارد: (۱) جایگاه واکه نسبت به هجایی که تکیه روی آن قرار دارد؛ (۲) قرار گرفتن واکه در اول کلمه؛ (۳) نرمی یا سختی همخوانی که قبل از واکه قرار گرفته است (Богрянцева и др., 2011:112).

اما خود تکیه نیز از مسائل مهم و مشکل ساز آواشناسی زبان روسی است. دستورنویسان و زبان‌شناسان روسی در توصیف‌های نسبتاً همانندی، ویژگی‌های تکیه در زبان روسی را بیان می‌کنند. از دیدگاه روزنتال، تلفظ شدیدتر و تفکیک هجایی از واژه که موجب انسجام آوایی آن واژه است، تکیه واژه (Словесное ударение) نامیده می‌شود. تکیه واژه در زبان روسی می‌تواند بر روی هجاهای مختلف کلمات واقع شود. تکیه روسی از نظر امکان انتقال از یک هجا به هجای دیگر در شکل‌های دستوری کلمه، متحرک است. گاهی کلمات نه یک تکیه، بلکه دو یا چند تکیه دارند. یکی از آنها تکیه اصلی و بقیه تکیه فرعی می‌باشند که در کلمات مرکب متشکل از دو یا چند بن یافت می‌شوند (Розенталь и др., 2010:143).

بر اساس پژوهشی که محمدی و داد بر روی ویژگی‌های خاص تکیه در دو زبان فارسی و روسی انجام دادند به این نتیجه رسیدند که به دلیل وجود ویژگی‌های خاص تکیه در دو زبان روسی و فارسی، فارسی‌زبانانی که به فراگیری زبان روسی مشغولند، بر اساس این محورها، امکان خطا دارند: واژه‌های مشترک بین دو زبان روسی و فارسی و مشکل تداخل آن؛ واژه‌های به ظاهر یکسان؛ متحرک بودن تکیه در زبان روسی. متحرک بودن از ویژگی‌های تکیه در زبان روسی است، درحالی‌که در زبان فارسی کلمات مشابهی که وجه تمایز معنایی‌شان تکیه باشد، به ندرت یافت می‌شود، مثلاً کلمه ساکت چه به عنوان قید (او ساکت نشست) و چه به عنوان صفت (محلله ساکت)، یکسان ادا می‌شود. به اعتقاد محمدی آنچه که به صورت محوری، تکیه و تکیه‌گذاری در واژه‌های روسی برای فارسی‌زبانان را دچار مشکل می‌کند عدم اطلاع نسبی از قوانین تکیه‌گذاری در زبان‌های مادری و روسی است (محمدی، داد، ۱۳۸۹: ۱۶۷-۱۶۰).

مسئله دیگری که در حوزه آموزش آواشناسی روسی مطرح است به مقوله آهنگ کلام اختصاص دارد. آهنگ در ارتباط زبانی بین انسانها و در انتقال اطلاعات زبانی نقش بسیار مهمی به عهده دارد و حذف آهنگ از گفتار موجب اختلال در عملکرد نظام زبان می‌شود (اسلامی، ۱۳۸۴: ۸۹). از دیدگاه بلاشکاپکووا، آهنگ کلام به آن بخش از تغییرات زیر و بمی اطلاق می‌شود که در خدمت انتقال معنا و اطلاعات زبانی است و مسائل غیرزبانی موجود در زیر و بمی گفتار مانند اطلاعات مربوط به سن، جنس، حالات روحی گوینده و ... خارج از حوزه مطالعات آهنگی قرار می‌گیرد (Белошапкина, 1989:69).

در دایره‌المعارف زبان‌شناسی آهنگ کلام اینچنین تعریف شده است: «آهنگ کلام مهمترین وسیله شکل‌گیری گفتار و مفهوم آن است. کارکرد آن در گفتار عبارت است از: تفکیک انواع کاربردی گفتار (پرسش، تعجب، خبر)، تفکیک بخش‌های گفتار بر اساس اهمیت آن‌ها، شکل‌دهی به گفتار به صورت یک واحد علی‌رغم تفکیک آن به گروه‌ها و سیتاگمهایی که ریتم متفاوتی دارند، بیان احساسات مشخص (اعتماد، پشیمانی، شک و غیره)، آشکار کردن مفاهیم درونی (подтекст) گفتار، توصیف گوینده و موقعیت گفتاری (Ярцева, 1990:197). بنابراین آهنگ کلام نیز باید به عنوان یکی از مفاهیم کلیدی که نقش تعیین‌کننده‌ای در انتقال گفتار و درک صحیح آن توسط مخاطب دارد، در آموزش آواشناسی به زبان آموزان خارجی مورد توجه قرار گیرد.

به گفته پالوخینا، بیشترین اشتباهات آواشناختی زبان آموزان خارجی ناشی از شکل نگرفتن مبانی لازم از لحاظ طرز استفاده صحیح از اندامهای گفتاری در حین تلفظ است. به گفته وی استاد زبان روسی به عنوان زبان خارجی باید دقت لازم را در مواردی از قبیل تغییر وضعیت اندامهای گفتاری از حالت تلفظی همخوانهای سخت به حالت تلفظی همخوانهای نرم و برعکس داشته باشد و به نکاتی نظیر تغییر محل قرارگیری تکیه در کلمات و تلفظ پیوسته سیتاگم‌ها توجه داشته باشد (Полухина, 1969:40). از سوی دیگر به اعتقاد ماکسیم اف آهنگ جملات بیشتر از تکیه کلمات روی مفهوم گفتار تاثیر می‌گذارد. مقوله آهنگ جملات به قدری حساس است که ما برای فهماندن درست منظور خود و فهمیدن درست گفتار مخاطب خود ناگزیر به تسلط داشتن بر آن هستیم (Максимов, 2009:4).

براساس آنچه گفته شد موارد ضروری که باید در برنامه آموزش آواشناسی به زبان آموزان خارجی مورد توجه قرار گیرند، عبارتند از:

۱. آشنا کردن زبان آموزان با آواها و فرآیند فیزیولوژیکی تولید آنها، اصول خواندن و قوانین همشینی آواها (واکدار شدن، بی واک شدن) و تغییرات آوایی در راستای ارتقای مهارت‌های گفتاری، شنیداری، خوانداری و در نهایت نوشتاری؛

۲. آشنا کردن زبان آموزان با واحدهای زنجیری زبان: هجا، کلمات آواشناختی، ریتم گفتاری و عبارت؛

۳. آشنا کردن زبان آموزان با واحدهای زبرزنجیری زبان از جمله تکیه کلمات و آهنگ جملات.

حال که نیازهای آموزشی در حوزه آواشناسی دسته بندی و تفکیک شد، نگاهی خواهیم داشت به برنامه آموزش این درس در مقطع کارشناسی رشته زبان روسی در ایران.

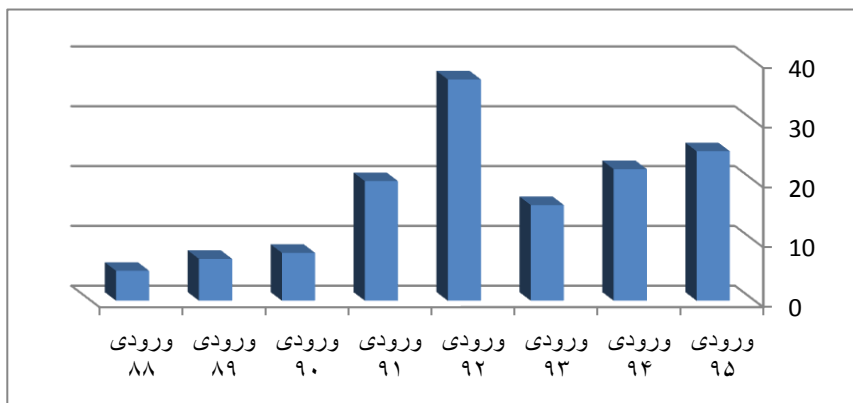
در برنامه آموزشی رشته زبان روسی در مقطع کارشناسی، برای مقوله آواشناسی تنها ۲ واحد و آن هم در زیر گروه دروس پیش دانشگاهی در نظر گرفته شده است. هدف این درس کسب توانایی دانشجویانی که زبان روسی نمی دانند برای ادامه تحصیل در دوره کارشناسی زبان روسی عنوان شده است. دانشجویان با گذراندن این درس با مواردی از قبیل حروف الفبا، حروف چاپی و نوشتاری، حروف همخوان و واکه، حروف واکدار و بی واک و جایگاه تکیه در زبان روسی آشنا می شوند و به طور مقدماتی مفهوم آهنگ جملات را در می یابند. البته دو درس خواندن و درک مفهوم متن (۱) و (۲) هم در برنامه آموزشی وجود دارند که یکی از اهداف ذکر شده برای آنها، توجه به نحوه صحیح خواندن متن با رعایت قوانین آواشناختی است. باید دید در این دو درس بیشتر به جنبه درست خواندن و رعایت قوانین آواشناختی توجه می شود یا درک مفهوم متن! در برنامه آموزشی گرایش مترجمی زبان روسی هیچ واحدی تحت عنوان آواشناسی وجود ندارد. این در حالی است که بسیاری از دانشجویان که وارد این رشته می شوند هیچ گونه آشنایی اولیه با حروف زبان روسی و سایر موارد مربوط به آواشناسی زبان روسی ندارند. البته در زیر مجموعه بعضی از دروس موارد مربوط به آواشناسی مطرح شده است: در درس زبان روسی مقدماتی ۱ تنها در حد شناخت حروف، تلفظ صحیح آنها و تلفظ مشابه آنها در زبان فارسی به مبحث آواشناسی پرداخته شده است. در شرح درس گفت و شنود و آزمایشگاه ۱، ۲ و ۳ مطالبی نظیر تمرین آواها، آهنگ جملات و تکیه و تکیه در سیلاب مطرح شده است. در درس زبان‌شناسی همگانی ۱ مطالب مرتبط با صوت شناسی مد نظر قرار گرفته است.

در برنامه رشته زبان و ادبیات روسی دوره کارشناسی دانشگاه تهران درسی با عنوان آواشناسی وجود ندارد. تنها در دوره مقدماتی زبان روسی که شامل ۱۸ واحد است، مبحثی با عنوان ساختار آواشناسی روسی به چشم می خورد. در مبحث خواندن متون ساده و پیشرفته نیز رعایت قواعد آواشناختی روسی به هنگام خواندن متن توسط دانشجو لحاظ شده است. لازم به ذکر است در هیچ قسمتی از این سرفصل در مورد آهنگ جملات روسی صحبت نشده. حتی در دوره مقدماتی زبان روسی نیز تنها به معرفی حروف صامت و مصوت، حروف واکدار و بی واک و تکیه واژه توجه شده است.

در سایر برنامه‌های آموزشی نیز به طور خاص ساعت آموزشی برای مبحث آواشناسی در نظر گرفته نشده است و تنها در زیر مجموعه دروس و شرح دروس دروس مقدماتی، گفت و شنود و آزمایشگاه و دروس مربوط به خواندن توجه به قواعد آواشناختی مورد تأکید قرار گرفته است!

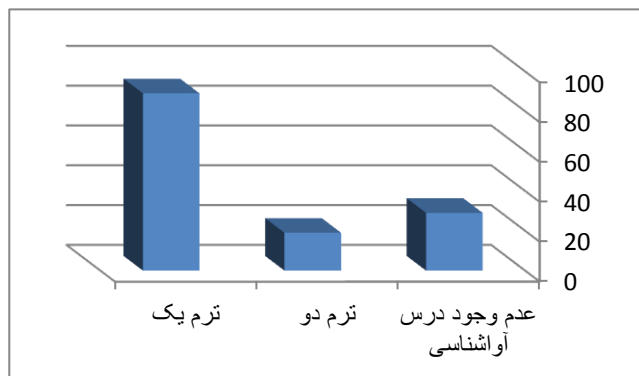
بررسی برنامه‌های آموزشی مربوط به مقطع کارشناسی رشته زبان روسی در دانشگاه‌های ایران نشان می دهد که به آموزش این مقوله مهم بطور سازمان یافته و تخصصی پرداخته نمی شود و مبحثی که تأثیر مستقیم در ارتقای مهارت‌های چهارگانه زبان آموزان دارد در حاشیه قرار گرفته است. برای اثبات ضرورت آموزش سازمان یافته و اصولی مبحث آواشناسی در دوره کارشناسی رشته زبان روسی و نیز شناسایی مشکلات آواشناختی دانشجویان با برنامه‌های آموزشی موجود، اقدام به تهیه پرسشنامه کردیم. پس از طرح پرسشنامه، به طور تصادفی از دانشجویان و فارغ التحصیلان مقطع کارشناسی هفت دانشگاه مختلف (دانشگاه تهران، دانشگاه الزهراء^(س)، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه گیلان و دانشگاه آزاد تهران) در سالهای مختلف مشغول به تحصیل در این رشته بودند، درخواست شد تا پرسشنامه را تکمیل نمایند. جامعه آماری این پژوهش متشکل از ۱۴۰ دانشجو است. دانشجویان امکان انتخاب بیش از یک پاسخ را دارند. اعدادی که روی محور عمودی نمایش داده شده نشان‌گر تعداد افرادی است که هر گزینه را انتخاب کرده‌اند.

در این نظر سنجی در کلیه دانشگاه‌ها بیشترین تعداد پرسش نامه‌ها را دانشجویان سال آخر مقطع کارشناسی رشته زبان روسی تکمیل کرده‌اند. پراکندگی جامعه آماری نسبت به سال ورود آنها به دوره کارشناسی رشته زبان روسی در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است:

نمودار شماره ۱- پراکندگی جامعه آماری براساس سال ورود به دوره کارشناسی رشته زبان روسی

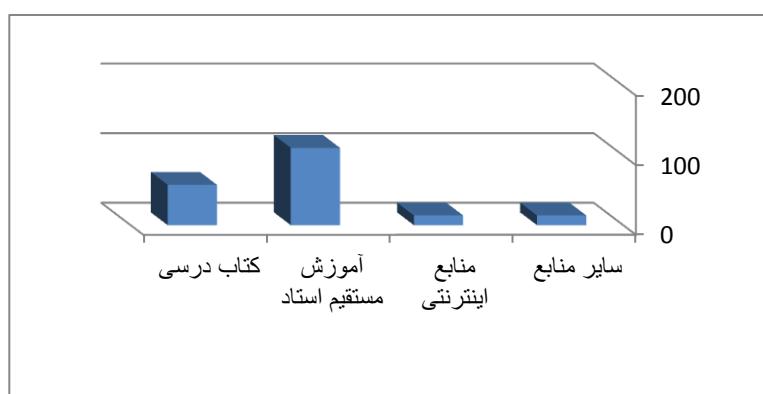
گرایش اکثر دانشجویانی که در این پژوهش با ما همکاری داشته‌اند، زبان روسی و یا زبان و ادبیات روسی بوده و تعداد دانشجویان گرایش مترجمی زبان روسی کمتر است در پرسش سوم این نظر سنجی در مورد تعداد واحدهای درس آواشناسی در دانشگاه و ترم ارائه این درس سوال شد. پس از تحلیل پاسخ‌ها مهم‌ترین نکته‌ای که به چشم می‌خورد، عدم آشنایی تعداد قابل توجهی از دانشجویان با عنوان درس آواشناسی است. نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد که بیش از ۲۰ نفر با عنوان درس آواشناسی آشنایی ندارند:

نمودار شماره ۲- درس آواشناسی در گرایش‌های مختلف مقطع کارشناسی رشته زبان روسی

در صورت وجود این درس در برنامه‌های آموزشی نیز همان گونه که در بخش بررسی برنامه‌های آموزشی به آن اشاره شد و بررسی پرسشنامه‌ها نیز آن را تأیید می‌کند،

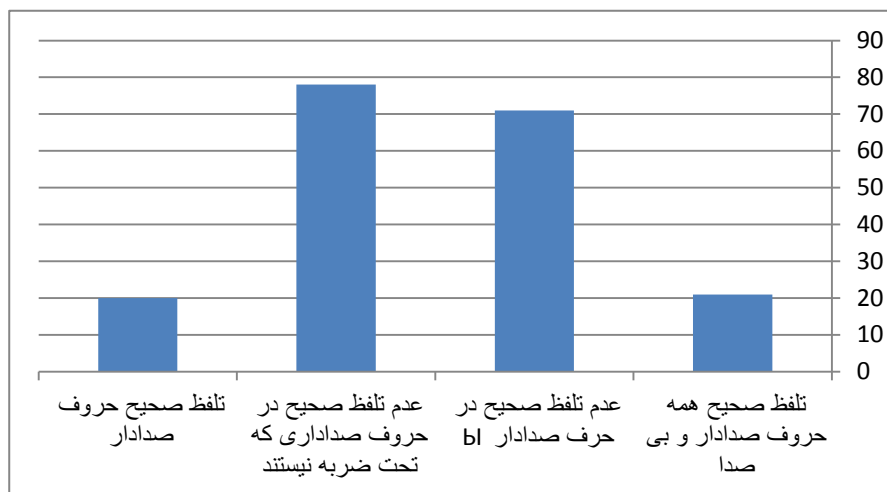
دانشجویان تنها در ترم‌های اولیه مقطع کارشناسی یا در دوره پیش دانشگاهی به‌طور جزئی با آواشناسی و مقوله‌های مربوط به آن آشنا می‌شوند. سوال دیگر پرسشنامه به منابع اختصاص دارد که دانشجویان از طریق آنها با اصوات و آواهای روسی و تلفظ صحیح آنها آشنا شدند. داده‌های به دست آمده در نمودار شماره ۳ انعکاس یافته‌اند:

نمودار شماره ۳- منابع یادگیری درس آواشناسی در مقطع کارشناسی

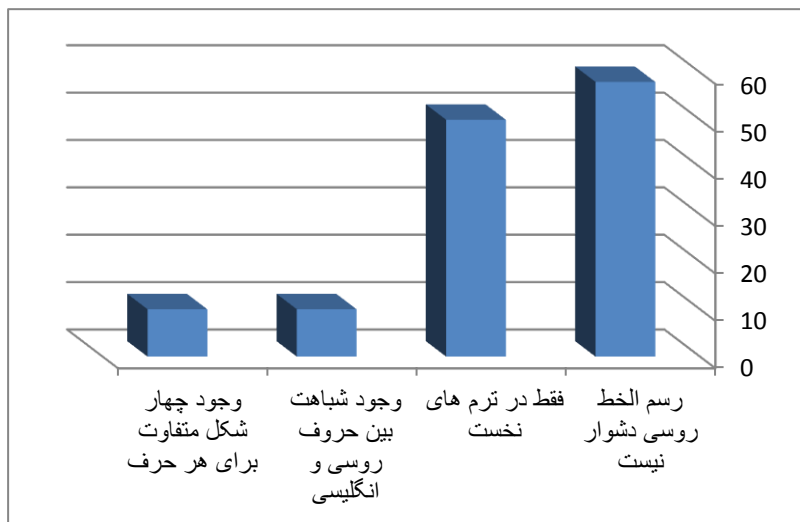
همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود، اصلی‌ترین منبع یادگیری آواها آموزش مستقیم استاد است. ۷۹٪ دانشجویان از طریق آموزش مستقیم استاد با آواهای روسی آشنا می‌شوند. این مسئله ضرورت وجود برنامه آموزشی نظامند در این حوزه را دو چندان می‌سازد. البته تعدادی از پاسخ دهندگان علاوه بر آموزش مستقیم استاد به منابع دیگر از قبیل منابع اینترنتی و کتاب درسی و غیره نیز اشاره کردند. برخی از دانشجویان و دانش‌آموختگان اذعان داشتند به دلیل عدم وجود درس آواشناسی، به صورت خودآموز با آن آشنا شدند و سعی کردند از طریق منابع اینترنتی، اطلاعات خود را در این زمینه تکمیل نمایند. از دانشجویان درخواست شده بود که در صورت وجود سایر منابع، آنها را ذکر کنند. تعدادی به جزوهای استادان و گروهی نیز به فایل‌های صوتی تهیه شده از کشورهای روس زبان اشاره کردند.

در سوال بعدی پرسشنامه از دانشجویان خواسته شد که یادگیری خود در خصوص تلفظ حروف روسی را ارزیابی نمایند. نتایج را در نمودار زیر مشاهده می‌کنیم:

نمودار شماره ۴- خود ارزیابی دانشجویان درخصوص یادگیری تلفظ حروف روسی

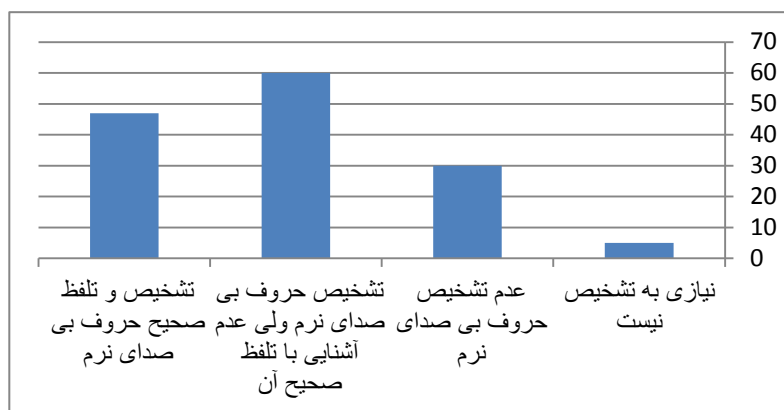
نتایج حاکی از آن است که ۵۵٪ دانشجویان در تلفظ حروف صداداری اشکال دارند که تحت تکیه نیستند. ۵۰٪ دانشجویان در تلفظ مصوت BI با مشکل مواجه می‌شوند و برای ۱۴٪ دانشجویان تلفظ صحیح تمامی حروف صدادار مشکل است و تنها ۱۵٪ دانشجویان این تصور را دارند که تمامی حروف زبان روسی اعم از صدادار و بی صدا را درست تلفظ می‌کنند. دانشجویان رضایت چندانی از خود در زمینه تلفظ حروف روسی ندارند. شاید عدم کسب دانش تخصصی در این حوزه علت ضعف دانشجویان باشد. بسیاری از این مشکلات با پرداختن تخصصی به مقوله آواشناسی قابل حل است. به عنوان مثال مصوت BI در زبان فارسی وجود ندارد ولی واجگاه این حرف صدادار بسیار نزدیک به واجگاه حرف «ع» در فارسی است با این تفاوت که «ع» در فارسی صامت است و هنگام خروج جریان هوا از دهان مانعی سر راه جریان هوا ایجاد می‌کند و این کار تلفظ را ساده تر می‌نماید. درحالیکه BI مصوت است و هنگام تلفظ آن نباید در سر راه جریان هوا مانعی ایجاد شود. آموزشهای منسجم و نظاممند تولید فیزیولوژیکی اصوات می‌تواند گره از این مشکلات دانشجویان باز نماید. در پرسش بعدی از دانشجویان سوال شد: آیا رسم الخط حروف روسی فرآیند خواندن را دشوار می‌سازد؟ علت این دشواری چیست؟ نتایج را در نمودار زیر مشاهده نمایید:

نمودار شماره ۵- دشواری رسم الخط حروف روسی

تحلیل نمودار شماره ۵ نشان می دهد که ۴۱٪ دانشجویان هیچ مشکلی با انواع متفاوت رسم الخط حروف روسی ندارند. ۳۵٪ دانشجویان تنها در ترم های نخست دچار مشکل می شوند و تنها، علت اشتباه ۷٪ دانشجویان شباهت بین حروف روسی و انگلیسی است که تفاوت ظاهری ندارند ولی صدای آنها متفاوت است. ۷٪ دانشجویان هم به دلیل فرم های نوشتاری متفاوت دچار اشکال در خواندن می شوند. شاید این پرسش مطرح شود که ضرورت طرح این سوال چیست؟ لازم به ذکر است به دلیل فرم متفاوت حروف در شیوه نوشتار دستی و تایپی و حتی تفاوت فرم نوشتار در حالت /ایر/نیک برخی از حروف، مشکلاتی برای دانشجویان در حین خواندن متن ایجاد می شود که از کیفیت خواندن آنها می کاهد.

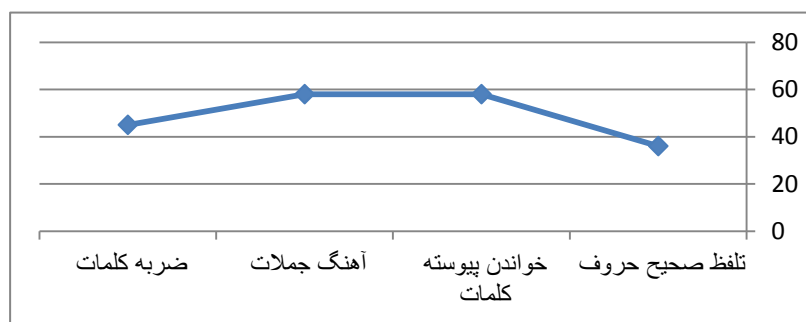
نمودار شماره ۷ به تشخیص حروف بی صدای نرم مربوط می شود. دانستن تفاوت میان تلفظ حروف بی صدای نرم و سخت زبان روسی یکی دیگر از مقوله هایی است که باید در حوزه آواشناسی روسی و با هدف ارتقای کیفیت گفتار به دانشجویان ایرانی که زبان روسی می آموزند، آموزش داده شوند. چرا که مقوله نرمی و سختی حروف در زبان فارسی وجود ندارد ولی در زبان روسی حروف سخت و نرم به شیوه های متفاوتی تولید می شوند. به عنوان مثال هنگام تلفظ حرف 'л' (نرم) نوک زبان به دندانهای پایین نزدیک می شود ولی هنگام تلفظ 'л' (سخت) نوک زبان با دندانهای بالایی تماس دارد. به نمودار شماره ۶ توجه کنید:

نمودار شماره ۶- خودارزیابی دانشجویان از میزان تشخیص حروف بی صدای نرم

۳۳٪ دانشجویان حروف بی صدای نرم را تشخیص می‌دهند و درست تلفظ می‌کنند. ۴۲٪ دانشجویان حروف بی صدای نرم را تشخیص می‌دهند ولی آشنایی با نحوه تلفظ صحیح آن ندارند. ۲۱٪ دانشجویان توانایی تشخیص حروف بی صدای نرم را ندارند و ۳٪ دانشجویان تصور می‌کنند نیازی به تشخیص حروف بی صدای نرم نیست. خاطر نشان می‌شود تلفظ صدای (ل) در زبان فارسی به تلفظ 'll (ل نرم) نزدیک است و بنابراین تلفظ ll (ل سخت) باید به دانشجویان آموزش داده شود. این مسئله نقش مهم آموزش نظامند تولید آواهای زبان روسی به دانشجویان مقطع کارشناسی را تبیین می‌نماید.

در ادامه از دانشجویان نظر سنجی در خصوص میزان مشکلات آنها در مباحث مربوط به آواشناسی انجام گرفت که نتایج آن در نمودار زیر منعکس شده است:

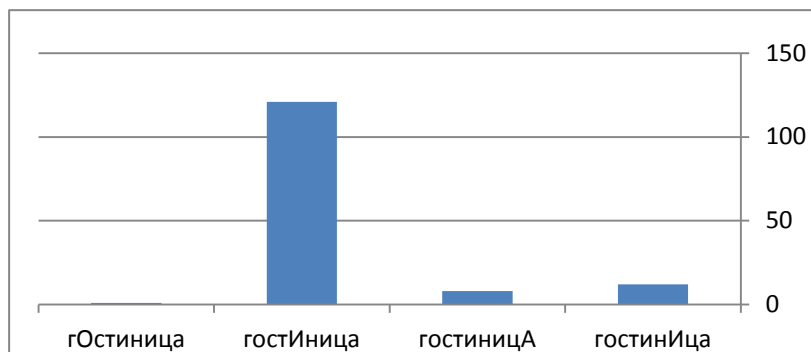
نمودار شماره ۷- مقایسه دشواری مباحث مربوط به آواشناسی برای دانشجویان

طبق نمودار شماره ۷، ۳۲٪ دانشجویان در تکیه کلمات با دشواری روبه‌رو می‌شوند، برای ۴۱٪ دانشجویان آهنگ جملات مشکل‌ساز بوده است، ۴۱٪ در خواندن پیوسته کلمات و ۲۵٪ نیز در تلفظ صحیح حروف با مشکل مواجه هستند. همانطور که مشاهده می‌کنیم دانشجویان بیشترین دشواری در حین خواندن را در رعایت پیوستگی در روان خوانی و نیز رعایت آهنگ جملات احساس می‌کنند. لازم به توضیح است برخی از دانشجویان در بیش از یک مبحث دچار مشکل بودند که درصد‌های به دست آمده گواه این مطلب هستند.

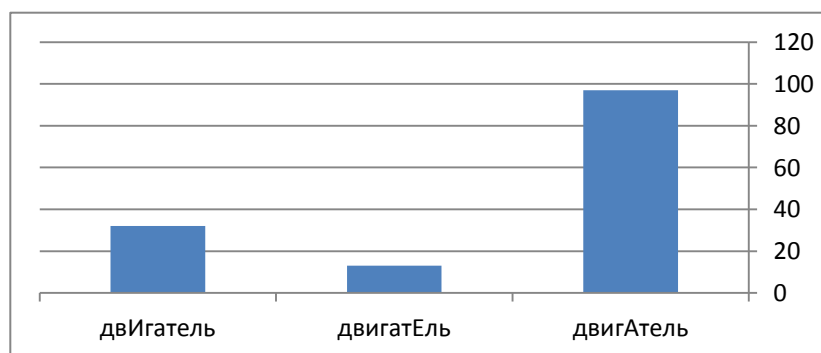
سوال ۹ پرسشنامه در مورد رابطه بین تعداد هجای کلمات و میزان دشواری خواندن آنها بود. بررسی پرسشنامه‌ها نشان دادند که ۹۳٪ دانشجویان در خواندن کلماتی که بیش از پنج هجا دارند دچار مشکل می‌شوند و قادر به تلفظ صحیح و روانخوانی این کلمات نیستند.

سوال ۱۰ پرسشنامه بر اساس تجربه تدریس درس آواشناسی مقدماتی زبان روسی طراحی شده بود. بررسی خطاهای امتحان پایان ترم دانشجویان ترم ۱ کارشناسی زبان روسی دانشگاه الزهراء^(س) نشان داده بود که این دانشجویان تمایل دارند تکیه کلمات را روی هجای دوم قرار دهند. به عنوان مثال اشتباهات تلفظی نظیر *думАл به جای *дуМАл، *рОдина به جای *роДИна، *пОнял به جای *поНЯл، *слУшаю به جای *слуШАю و غیره. این مشکل در کلمات مشترک بین فارسی و روسی نیز نمود داشت، به عنوان مثال کلمه (آدرس)، *адрЕс به جای *адрес. در این سوال پرسشنامه چهار کلمه انتخاب کردیم و از دانشجویان درخواست کردیم تا محل صحیح تکیه را مشخص کنند. تکیه کلمه انتخابی اول (гостиница) روی هجای دوم قرار دارد. بنابراین انتظار می‌رفت که اکثر دانشجویان محل تکیه را درست تشخیص دهند. پاسخ‌ها نشان دادند ۸۶٪ دانشجویان کلمه гостиница را درست تلفظ می‌کنند و تکیه را روی هجای دوم قرار می‌دهند. حتی تحلیل پاسخ‌های نادرست نیز حاکی از ناچیز بودن درصد تمایل به قرار دادن تکیه بر روی هجای اول است. نحوه قرار دادن تکیه بر روی این کلمه و تعداد افرادی که از جامعه آماری ۱۴۰ نفری، تکیه را روی هجاهای مختلف این کلمه قرار داده‌اند در نمودار شماره ۸ نشان شده است:

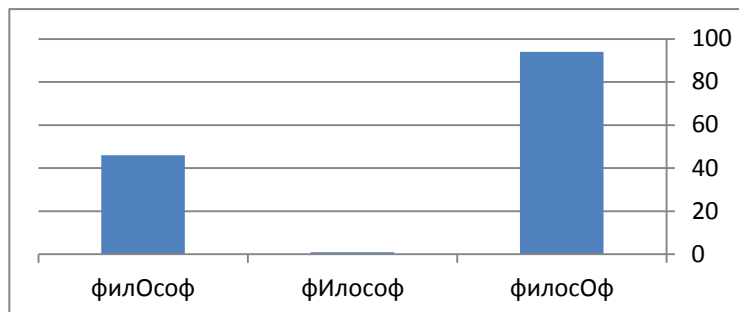
نمودار شماره ۸- مقایسه میزان خطای دانشجویان در تلفظ کلمه гостИница

کلمه انتخابی دوم کلمه *двигатель* بود. بررسی پاسخ‌ها نشان داد که ۷۸٪ دانشجویان مکان تکیه را نادرست تشخیص داده و تکیه را روی هجای دوم قرار دادند. درحالی‌که تکیه صحیح در این کلمه روی هجای اول قرار دارد تنها ۲۲٪ از ۱۴۰ نفر محل تکیه در این کلمه را درست تشخیص دادند، که در نمودار شماره ۹ نشان داده شده است:

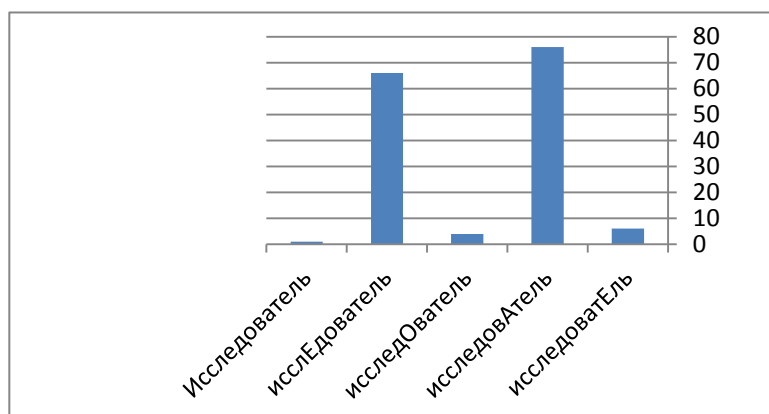
نمودار شماره ۹- مقایسه میزان خطای دانشجویان در تلفظ کلمه двИгатель

کلمه انتخابی بعدی کلمه *философ* بود. علت انتخاب این واژه وجود واژه «فیلسوف» در زبان فارسی است. اگر به نمودار شماره ۱۰ دقت کنید، مشاهده می‌نمایید، با اینکه تکیه این کلمه روی هجای دوم قرار دارد ولی تحت تأثیر تلفظ فارسی این کلمه (وجود واکه «و» در هجای آخر) حدود ۷۰٪ دانشجویان تکیه را روی *o* آخر گذاشته بودند. شاید به این دلیل که در زبان روسی تنها زمانی که تکیه روی حرف *o* قرار داشته باشد، آن را [*o*] تلفظ می‌کنیم. تنها ۳۲٪ دانشجویان محل تکیه را درست تعیین کرده بودند.

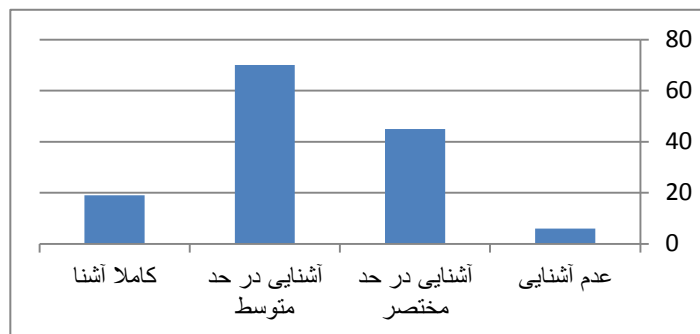
نمودار شماره ۱۰- مقایسه میزان خطای دانشجویان در تلفظ کلمه филОсоф

فرضیه تعمیم دادن تلفظ واژه‌ها با پسوندهای یکسان را مبنای انتخاب کلمه *исследователь* قرار دادیم. اولین واژه‌ای که دانشجویان در دوره کارشناسی زبان روسی با پسوند *-ТЕЛЬ* فرا می‌گیرند اسم فاعل *преподаватель* به معنی استاد است. در این کلمه تکیه روی هجای قبل از پسوند قرار دارد. ولی تمامی کلماتی که از پسوند *-ТЕЛЬ* برخوردار هستند از این قانون پیروی نمی‌کنند. ۵۳٪ دانشجویان تکیه این کلمه را به طور نادرست تشخیص داده بودند. نمودار شماره ۱۱ نشان می‌دهد که بیش از ۸۰٪ این افراد که پاسخ نادرست داده بودند تکیه را روی هجای قبل از پسوند *-ТЕЛЬ* قرار داده بودند.

نمودار شماره ۱۱- مقایسه میزان خطای دانشجویان در تلفظ کلمه *исследователь*

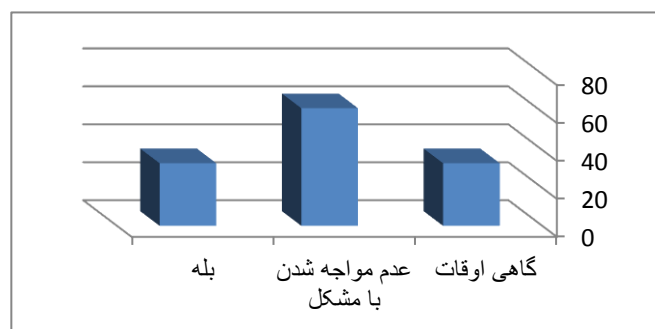
در سوال یازدهم پرسشنامه میزان آشنایی دانشجویان با مقوله آهنگ کلام در زبان روسی را مورد پرسش قرار دادیم که در نمودار شماره ۱۲ به تصویر کشیده شده است:

نمودار شماره ۱۲- مقایسه میزان آشنایی دانشجویان با مقوله آهنگ کلام در زبان روسی

همانطور که در نمودار شماره ۱۳ نشان داده شده، آشنایی اکثر دانشجویان با مقوله آهنگ کلام در زبان روسی به میزان متوسط است و تنها ۱۳٪ دانشجویان با این مقوله آشنایی کامل دارند و افرادی هم هستند که اصلاً با مقوله آهنگ کلام در زبان روسی آشنا نیستند.

سوال ۱۲ پرسشنامه را به بررسی مهارت شنیداری در دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان روسی اختصاص دادیم. گاهی اوقات فراگیران زبان خارجی قادر به درک شنیداری آواهای زبان نیستند، هرچند که این آواها را بشناسند و درست تلفظ کنند. پاسخ‌ها به سوال «آیا در هنگام شنیدن اصوات روسی برای تشخیص آنها با مشکل مواجه می‌شوید؟» در نمودار شماره ۱۳ مشاهده می‌شود:

نمودار شماره ۱۳- مقایسه میزان خطای دانشجویان در تشخیص آواهای روسی

هرچند ۴۴٪ دانشجویان در این خصوص با مشکلی مواجه نیستند ولی سایر افراد جامعه آماری ۱۴۰ نفری این پژوهش یا همیشه در شنیدار دچار مشکل هستند و یا گاهی اوقات این مسئله برای آنها ایجاد مشکل می‌کند.

در آخر پرسشنامه از دانشجویان درخواست شد، پیشنهادات خود را در زمینه بهینه‌سازی آموزش مقوله آواشناسی روسی در دوره کارشناسی مطرح کنند. بیشتر دانشجویان تقاضا داشتند، این مبحث در ترم‌های بالاتر دوره کارشناسی هم تدریس شود. دانشجویان درخواست داشتند که از منابع صوتی و فیلم‌های آموزشی برای تدریس استفاده شود. اساتید هنگام قرائت دانشجویان دقت بیشتری به آنها داشته باشند و آنها را از اشتباهات آوایی‌شان آگاه کنند. متونی که برای دروسی نظیر خواندن ارائه می‌شوند به همراه فایل صوتی‌شان باشد. برخی از دانشجویان درخواست داشتند که درسی که در آن به مقوله‌های مختلف آواشناسی به طور تخصصی پرداخته شود به مقطع کارشناسی اضافه شود و نظراتی از این دست که نشان از وجود مشکلات آموزشی در این حوزه دارد.

۴. نتیجه‌گیری

جمع بندی اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه‌ها و بررسی برنامه‌های آموزش آواشناسی زبان روسی موجود در دانشگاه‌های کشور و مقایسه آنها با ضرورت‌های آموزشی که در این جستار به آن پرداختیم، حاکی از وجود فاصله زیادی میان وضعیت مطلوب آموزش آواشناسی و وضعیت موجود است. هرچند دانشجویان زبان روسی در مقطع کارشناسی گرایش‌های مختلف این رشته با آواهای روسی، رسم الخط و تلفظ حروف تا حدی آشنا هستند ولی درک عمیقی از فرآیند فیزیولوژیکی تولید آواهای روسی ندارند. آشنایی دانشجویان با واحدهای زنجیری زبان نظیر هجا، کلمات آواشناختی، ریتم گفتاری و عبارت محدود بوده و دانش آنها در مورد مقوله‌های زیرزنجیری زبان از جمله تکیه کلمات و آهنگ جملات بسیار اندک است. شاید علت این است که در هیچکدام از برنامه‌های آموزش زبان روسی در دانشگاه‌ها، به مبحث مهم آواشناسی که در گفتار روسی نقش کلیدی دارد و توانایی ارتباط زبان آموزان با روس‌زبانان را افزایش می‌دهد، بطور تخصصی و مبسوط پرداخته نشده است و این مبحث در حاشیه قرار گرفته است. مطالعه میدانی که بین ۱۴۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های مختلف ایران در گرایش‌های مختلف رشته زبان روسی انجام گرفت، دلیلی دیگر بر این مدعاست. اکثر دانشجویان در بدو ورود به این رشته و در حد مقدماتی (تمرین رسم الخط و تلفظ حروف) با آواشناسی آشنا شده‌اند. اکثر آنها با مقوله تکیه کلمات و یا

آهنگ جملات آشنایی چندانی ندارند. از سوی دیگر عواملی نظیر زبان مادری و کلمات مشابهی که بین زبان روسی و فارسی وجود دارد باعث بروز اشتباهات آواشناختی نظیر قراردادن تکیه نادرست روی کلمات می شود. پیشنهاد می شود درس آواشناسی بطور تخصصی در ترم های میانی مقطع کارشناسی رشته زبان روسی آموزش داده شود. بهتر است در برنامه درس آواشناسی زبان روسی به این مقوله ها توجه خاص شود:

ویژگیهای تولیدی اصوات روسی؛ مهارت تشخیص و تلفظ صحیح همخوان های سخت و نرم؛ تکیه و کارکردهای آن در زبان روسی؛ بررسی تأثیر تکیه بر تلفظ واکه‌هایی که تحت تکیه قرار ندارند؛ آشنایی با الگوهای آهنگ جملات در زبان روسی و کارکردهای آنها؛ توجه به تفاوت‌های آواشناختی بین زبان فارسی و روسی. علاوه بر موارد ذکر شده، تحلیل گفتار شفاهی روسی با هدف ارتقای مهارت‌های آواشناختی، می تواند تأثیر بسزایی در بهینه سازی آموزش آواشناسی در دوره کارشناسی زبان روسی داشته باشد. تحلیل آواشناختی متون کتبی مختلف نیز زمینه را برای رعایت قواعد آواشناختی در حین گفتار فراهم خواهد کرد. بدیهی است که تلفظ صحیح کلمات، رعایت قواعد آواشناسی، رعایت پیوستگی و روانی در گفتار و خواندن متون، آشنایی با الگوهای آهنگ جملات و استفاده صحیح از این الگوها در حین خواندن و یا گفتار، نقش مهمی در افزایش اعتماد به نفس زبان آموزان ایرانی در هنگام برقراری ارتباط با روس زبانان ایفا خواهد کرد و بسیاری از مشکلات برقراری ارتباط و کاربرد زبان که دانشجویان با آن ها روبه‌رو هستند، رفع خواهد شد.

پی‌نوشت

۱. منظور از برنامه آموزشی سرفصل‌هایی است که در دانشگاه‌های مختلف برای آموزش زبان روسی در گرایش‌های مختلف مورد استفاده قرار می گیرند.
۲. حروف بزرگ در کلمات نشان دهنده حرفی است که تکیه روی آن قرار دارد.

کتاب‌نامه

- اسلامی، م. (۱۳۸۴). *واج شناسی. تحلیل نظام آهنگ زبان فارسی*. تهران: سمت.
- بهارلو، ه. محمودیان، س. (۱۳۹۴). *بررسی تطبیقی هجا و ساخت‌های هجایی معمول در زبان‌های روسی و فارسی. دو ماهنامه جستارهای زبانی*. شماره ۴ (پیاپی ۲۵). صص ۳۸-۱۵.
- ثمره، ی. (۱۳۷۸). *آواشناسی زبان فارسی، آواها و ساخت آوایی هجا*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- حق شناس، ع. (۱۳۷۸). *آواشناسی*. تهران: انتشارات آگاه.

- سمائی، م. (۱۳۸۸). *تاریخچه آواشناسی و سهم ایرانیان*. تهران: نشر مرکز.
- ضیا حسینی، م. (۱۳۸۵). *اصول و نظریه‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان*. تهران: انتشارات سخن.
- غلامی، ح. (۱۳۸۴). *اشتباهات رایج زبان‌آموزان ایرانی در یادگیر زبان روسی*. نشریه پژوهش زبان‌های خارجی، شماره ۲۹: صص ۵۱-۵۸.
- کارنف، و. آ. (۲۰۱۰). «تفاوت‌های بین‌فرهنگی در آموزش زبان روسی به خارجی‌ها». *مجله مشکلات آموزش زبان به دانشجویان خارجی، روسیه، وارونژ، شماره ۱*. صص ۲۳۳-۲۳۴.
- محمدی، م. داد، م. (۱۳۸۹). «تکیه در واژه‌های روسی و فارسی و تداخل آنها از منظر زبان‌آموزان فارسی زبان». *فصلنامه پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی*. شماره ۳. صص ۱۶۹-۱۵۴.
- مدائنی اول، ع. (۲۰۰۵). «تداخل زبان مادری در گفتار روسی دانشجویان ایرانی». *نشریه پژوهش زبان‌های خارجی*، شماره ۱۹. صص ۱۲۵-۱۰۷.
- مدرسی قوامی، گ. (۱۳۹۰). *آواشناسی: بررسی علمی گفتار*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی.
- مدرسی، ف. (۱۳۸۵). *فرهنگ زبان‌شناسی، از واج تا جمله*. تهران: چاپار.
- نوربخش، م. (۱۳۹۲). *آواشناسی فیزیکی با استفاده از رایانه*. تهران: نشر علم.
- ولی پور، ع. (۱۳۸۴). «ویژگی‌های واج از دیدگاه مکاتب واج‌شناسی مسکو و سن پترزبورگ و مقایسه اجمالی با مطالب موجود در فارسی». *پژوهش زبان‌های خارجی*، شماره ۲۸. صص ۱۹۶-۱۷۱.
- ولی پور، ع. (۱۳۸۵). «رده بندی خصوصیات اصوات زبان روسی و حیطه‌های کاربردی آن». *پژوهش زبان‌های خارجی*. شماره ۳۱. صص ۱۲۷-۱۰۹.
- ولی پور، ع. (۱۳۹۳). *آواشناسی زبان روسی*. تهران: انتشارات سمت.
- هایمن، لاری ام (۱۳۶۸). *نظام آوایی زبان: نظریه و تحلیل*. ترجمه یدالله ثمره. تهران: انتشارات نوبهار.
- Белошапкова В. А. (1989). *современный русский язык: фонетика*. М.: Высшая школа.
- Богрянцева В.А. и другие. (2011). *Русский язык: учебное пособие для старших классов школ гуманитарного профиля*. М.: Из. Московского университета.
- Лекант П. А., и др. (2007) *Современный русский язык*. М.: Из. Дрофа.
- Максимов В. И. (2009). *Занимательная фонетика*. СПб.: Златоуст.
- Полухина В.П. (1969). *Фонетический практикум. русский язык за рубежом. № 4 (12)*. С: 40-41.
- Розенталь Д. Э. и др. (2010). *Современный русский язык*. М.: АЙРИС- пресс.
- Ярцева В. Н. (1990). *Лингвистический Энциклопедический Словарь* М.: Сов. Энциклопедия.